

Oilada psixologik zo`ronlikni aniqlash usullarining nazariy tahlili

Mamlakatxon Himmatovna Nurmatova

Samarqand Davlat chet tillar instituti. Gumanitar fanlar va axborot texnologiyalar kafedrası katta o`qituvchisi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada oiladagi psixologik zo`rovonlik haqida jarayonlar haqida bayon etilgan. Oilaviy munosabatlarda psixologik zo`rovonlikning turlari muhokama etilgan.*

**Kalit so`zlar:** *oila, oilaviy munosabatlar, tanqid, nizo, zo`rovonlik, jismoniy zo`rovonlik, psixologik zo`rovonlik.*

Аннотация: *В данной статье описывается процесс психологического насилия в семье. Обсуждаются виды психологического насилия в семейных отношениях.*

Ключевые слова: *семья, семейные отношения, критика, конфликт, насилие, физическое насилие, психологическое насилие.*

Abstract: *This article describes the process of psychological violence in the family. Types of psychological violence in family relationships are discussed.*

Key words: *family, family relations, criticism, conflict, violence, physical violence, psychological violence.*

So'nggi yillarda yurtimizda yangicha dunyoqarash barcha o'zbek oilalari mustahkam bo'lishi uchun ko'plab qaror va farmonlar qabul qilinmoqda. Har bir oilada psixologik muhitning ijobiy tarzda bo'lishi vatan ravnaqi uchun muhim o'rin tutadi. Oilada zo'ravonlik yuzaga kelishi ko'plab oila vakillari tomonidan shaxsiy hayot faoliyati deb qaraydi. Biroq oilalar davlat tomonidan muhofaza qilingandir. Oiladagi turli xil zo`rovonliklar yuzaga kelish sabablari psixologik, jismoniy, iqtisodiy, jinsiy tarzda amalga oshirilishi mumkin. Bu esa oilada zo'ravonlik kelib chiqishiga doir sabablarini o'rganishdagi ko'plab ilmiy nazariyalarni amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'ldi.

O'tgan asrlarda ko'pchilik oilalarda ayolning er tomonidan zo'rovonlikka uchrashi tabiiy holdek fikrda qarashgan. Go'yoki o'z ayoli ustidan hokimiyat va hukmronlikka ega er deb hisoblashgan. Oiladagi munosabatlar nihoyat darajada avj olishishidan oldin oilaning barcha a'zolariga huquqiy, ma'naviy, ijtimoiy bilimlarga ega bo'lishi lozim. Oiladagi zo'ravonlik turli xil namoyon bo'lishini tushunish muhimdir. Oiladagi zo'ravonlik ko'p shakllarda bo'lishi mumkin, jumladan, jismoniy tajovuz, tajovuz (urish, tishlash, itarish, narsalarni uloqtirish va boshqalar) yoki hujum qilish tahdidi; jinsiy zo'ravonlik; nazorat qilish yoki hukmronlik qilish; qo'rqitish; ta'qib qilish kabi vaziyatlardan iboratdir. Hozirgi davrdagi siyosiy tashviqot natijalari oiladagi zo'ravonlik to'g'risidagi qonun hujjatlarida o'zgarishlarga olib keldi. XX asr oxirida aksariyat hududlarda, qonunda yoki amaliyotda, oiladagi zo'ravonlikdan himoyalaniş juda kam edi. Oiladagi zo'ravonlikning o'ziga xos shakllariga, masalan, nomusga tegish, majburiy nikohni tashkil etishdan yuzaga kelmoqda. Psixologik zo'ravonlik jismoniy bo'lmagan zulmning bir shaklidir. Ko'pgina hollarda, bu bir martalik bezovtalanish haqida emas, balki bir kishi hukmronlik qiladigan, ikkinchisi esa itoat qilishga majbur bo'lgan o'zaro munosabatlarning o'rnatilgan modeli haqida.

Psixologik zo'ravonlik tizimli oiladagi zo'ravonlikning o'zgarmas tarkibiy qismidir. Aggressor foydalanadigan bir qancha strategiyalar mavjud. Ularning asosiy xususiyati kamsituvchi va haqoratli xatti-harakatlar bo'lib, maqsad jabrlanuvchi ustidan nazoratni qo'lga kiritish, uning sodir bo'layotgan voqealarni idrok etishi, vaqt va turmush tarzi. Tajovuzkor birinchi navbatda g'amxo'rlik va e'tibor niqobi ostida ishonchni qozonishga harakat qiladi, keyin esa jabrlanuvchini tanqid qilish va kamsitishni boshlaydi: asta-sekin tizimli haqoratga aylanib ketadigan zararsiz so'zlar. Psixologik zo'ravonlikning asosiy vazifalaridan biri insonning o'zini o'zi qadrlashini yo'q qilish, uni nazorat qilish va bostirishga qarshilik ko'rsatish qobiliyatidan mahrum qilishdir. Oddiy ziddiyat va psixologik zo'ravonlik o'rtasidagi farq tizimda yotadi. Mojaroda siz norozilikning o'ziga xos sababini bilib olishingiz va uni yo'q qilishga harakat qilishingiz mumkin,

tomonlar teng shartlarda bahslashishlari va kelishmasliklari mumkin, muammoni hal qilgandan so'ng, siz endi unga qaytolmaysiz.

Oilaviy munosabatlarda psixologik zo'ravonlik bor yoki yo'qligini tekshirish uchun zo'ravonlikning turlarini ajrata olish zarur. Amortizatsiya-to'g'ridan-to'g'ri tahdidlarni, qo'pol haqoratlarni orqali amalga oshiriladi. Agar tajovuzkor niqoblangan bo'lsa va siz bilan xotirjam, hatto hazil bilan gaplashsa, xavfni ko'rish ancha qiyin. G'amxo'rlik qilish orqali ham tajavuzkorona munosabatni amalga oshirish mumkin. Yoki tanqid qilishni maqto'v bilan amalga oshirish. Bu muayyan vaziyatga javoban keladi va harakatlariga nisbatan ishora qiladi. Boshqa har qanday bayonotlar devalvatsiya hisoblanadi. Misol uchun, "Siz ahmoqsiz - hamma narsa doimo sizning qo'lingizdan tushadi"- degan tarzda yondashadi. Oilaviy masalalarda maslahat so'ragandek qilib namoyon etish. Taqdim etilgan maslahatda tanqid parda bo'ladi. Misol uchun, "Siz juda semizsiz - toza havoda ko'proq yuring va mashq qilishni boshlang".

Agar oilada zo'rovonlikni o'rganish uchun doimo tanqid qilinaversa, kamchilik va xatolar haqida ishora qilinaversa, bu ehtiyot bo'lish uchun sababdir. Va yonidagi insonni doimiy aybdorlik hissini paydo etish bilan bog'liq bo'ladi va ruhiyatida tushkunlikni paydo etadi. Oilaviy munosabatlarda turmush o'rtog'I tomonidan doimiy ravishda kuzatuvda bo'lish. O'z fikrini o'rnatishi, ijtimoiy tarmoqlardan cheklash kabi holatlarni ko'rish mumkin. Agar ko'rsatmalarga rioya qilinmasa, turmush o'rtog'I tomonidan jazolanishi mumkin. Vaqt o'tishi bilan ta'qiqlar kuchaytiriladi va yangi cheklovlar allaqachon shantaj va janjallar bilan birga keladi. O'zaro munosabatlarda haddan tashqari nazorat mavjudligining belgilari:

Ochiq yoki yashirin tanqidlarning shaxsga qarata aytilishi. Bu jismoniy zo'ravonlik bo'lishi shart emas. Har qanday tahdidlar faqat hohlagan narsani olish uchun vosita va zo'rovonlikdir.

Oilaviy munosabatlarda hasadgo'ylikning namoyon bo'lishi salbiy oqibatlarga olib keladi. U qayerda ekanligingizni, kim bilan va nima qilayotganingizni boshqaradi. Ta'qiqlar, cheklovlar va tahdidlar qo'llaniladi.

Aybdor his qildirishni majburlash, "gunohkor" his etishi uchun uning ijobiy jihatlarini ruhan cho'ktirish. Har bir harakatingiz uchun doimo uzr so'rashga majbur qilish bilan bog'liq bo'ladi. Zo'rovonlikka uchragan shaxsning nuqtai nazari inobatga olinmaydi. Oilalarda zo'rovonlik yuzaga kelishi ko'pgina salbiy psixologik oqibatlarga olib keladi. Shu sababli zo'rovonlikka duch kelgan shaxslar tomonidan psixokorreksion ishlarni tashkil etish lozim bo'ladi.

Foydalanilgan adbiyotlar ro'yxati:

- 1.Каримова В. Оила психологияси. – Т.2010 й
- 2.O.S.Qodirov, Sh.N.Xotamov. Ijtimoiy psixologiya // Darslik. - Samarqand, 2023.-360 b.
- 3.<https://president.uz/uz/lists/view/4057>